

УДК 2.9.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-283-1-77>

Фінін Г. І.

ORCID: 0000-0000-0000-0000

доктор філософських наук, професор,

професор кафедри історії та суспільно-економічних дисциплін

Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

Харківської обласної ради

м. Харків, Україна

Карпенко А. М.

ORCID: 0000-0000-0000-0000

здобувач освіти V курсу

Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

Харківської обласної ради

м. Харків, Україна

МЕЧЕТІ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

Ключові слова: іслам, мечеть, Україна, Близький Схід.

У різні часи людям більшості суспільств та об'єднань, в залежності від їхнього географічного місця проживання, були притаманні певні вірування та культу. Населення Близького Сходу внаслідок арабських завоювань здебільшого сповідувало іслам, місцем для поклоніння Всевишньому у якому служила мечеть. Впродовж століть через низку соціо-політичних чинників відбувалися міграції мусульманського населення і його контакти з автохтонними мешканцями, що мало відбиток на культурному житті. У нашому випадку розглянемо культурну взаємодію мусульманського населення певних територій з українською місцевою самобутністю.

Назва «мечеть» є запозиченням з класичної арабської мови, в якій воно має вигляд «масджид» і означає буквально «місце для поклоніння і молитви», утворене від дієслова «саджада» («поклонитися, бити покони, падати ниц, молитися, служити Богові») [1, с. 22]. Це слово вказує на місце, де вірянин може поклонитися Богові під час молитви і не припускає нічого, окрім ритуально чистого простору. Мечеть є будівлею, що стоїть окремо, з куполом-гамбізом, іноді вона має внутрішній двір (наприклад, мечеть Аль-Харам у Мекці). Як флігель до мечеті додаються вежі-мінарети числом від одного до дев'яти (кількість мінаретів має бути менше, ніж у мечеті Аль-Харам). Молитовний зал позбавлений зображень, але на стінах можуть бути написані рядки з Корану арабською

мовою. Стіна, звернена до Мекки, відмічена порожньою нішею – міхрабом. Праворуч від міхрабу розташована кафедра-мінбар, з якої проповідник (імам) читає проповіді віруючим під час п'ятничної молитви. При мечетях іноді працюють школи-медресе [2, с. 24].

Під час поширення ісламу на нові землі для потреб віруючих не лише будувались нові місця поклоніння, але й пристосовувались вже існуючі, переважно християнські храми. В Україні налічується понад 160 мечетей і молитовних будинків, а ще – 90 мусульманських недільних шкіл і 7 духовних ВНЗ. Близько десяти мечетей є пам'ятками архітектури. Розглянемо найвідоміші з них [3, с. 267].

1. *Мечеть хана Узбека у Сімферополі.* Цьогоріч виповнилося 700 років найстарішій в Україні діючій культовій споруді мусульман – мечеті хана Узбека, яка розташована у Сімферополі. Її побудував правитель Золотої Орди хан Узбек 1314 року. Через деякий час поруч було відкрито і вище духовне училище, де готували мулл, кадіїв, мусульманських богословів. Згодом мечеть зазнала руйнувань. Вдалося відновити лише частину храму, а медресе (приміщення, де проживали учні) досі лежить у руїнах [3, с. 272].

2. *Джума-Джамі – головна мечеть Євпаторії.* Ще один духовний осередок мусульман знаходиться у Євпаторії. Джума-Джамі, або Хан-Джамі, розташувалася неподалік міської набережної. Названа на честь засновника – хана Девлета I Герая. Будівництво мечеті велось у 1552–1564 рр. Історики стверджують, що саме тут оповістили про отримання з Константинополя (Стамбула) право на Кримське ханство. На території мечеті зберігся некрополь з мармуровими надгробками турецьких воєначальників, які брали участь у Кримській війні. Центральний зал мечеті – дворівневий. За даними істориків, саме тут відбувався обряд посвячення у кримські хани. Після процедури новоспечений хан підписував акт і залишав його на зберігання в мечеті. Потім правитель виходив до своїх підданих і вирушав до Бахчисарая. Деякі дослідники вважають, що саме тут довгий час зберігався унікальний Коран XV століття. Він був дарований мечеті самим Девлет I Гераєм. Наразі дорогоцінний рукопис втрачено [3, с. 271–272].

3. *Харківська соборна мечеть.* Харківська соборна мечеть була побудована 1906 року. У 1936 р. радянська влада її повністю зруйнувала, але в 2006 р. вона була відновлена. Уже наприкінці XIX століття в Харкові проживала досить міцна мусульманська громада, тому що в місті влаштувався татаро-башкирський кінний загін. Відкриття мечеті відбулося напередодні місяця рамазан, але пізніше радянська влада знесла її дощенту, аргументувавши це благоустроєм руслу річки. Решту споруди перетворили в житлові будинки. Перші зміни почалися в 1991 році, коли в Харкові зареєстрували Статут громади мусульман. У 1999 році

почалися відновлювальні роботи, а 2000 р. вирито новий котлован. Колишня будівля слугувала блискавичником, а стеля з мінаретом були цільними залізобетонними – це зберегли і в новому проекті. Утім, з'явився ще один мінарет [3, с. 265].

4. *Мечеть Ар-Рахма в Києві*. В Києві здавна проживали представники різних культур та релігій, у т.ч. мусульмани. Тільки за офіційними даними, у 1897 році їх у столиці проживало 1789 осіб. Нажаль, досить довго окремої великої мечеті у мусульман Києва не було: в той час вони збиралися лише у невеликих молитовних будинках. Першим молитовним домом вважається будинок, який відкрили на Подолі 1897 року. Знаходився він на вулиці Мирна, 5. Дерев'яний будинок, де проходили молитви, до наших часів не зберігся. Сьогодні одна із найбільш помітних мечетей України – Ар-Рахма у Києві – перша, яку збудували у столиці. Разом із мінаретом, медресе і навчальним корпусом вона належить до Ісламського комплексу. Назва мечеті у перекладі означає «милосердя». Збудована протягом 1996–2011 років, мечеть знаходиться на схилі гори Щекавиця на Татарці. До слова, помітити мечеть «з вулиці» не так просто: потрібно піднятися на схили, і лише тоді відкриється як мальовничий вид на Київ, так і на саму мечеть. У 2000 році на куполі нової мечеті встановили півмісяць, і з того дня храм відчинив свої двері для вірян. Сьогодні мечеть Ар-Рахма може одночасно приймати близько трьох тисяч віруючих [3, с. 273].

5. *Полтавська міська мечеть*. Ще одна культова споруда ісламу знаходиться в Полтаві. Мечеть відкрито у 2000 р. Тут віряни мають змогу відвідувати храм, вивчати арабську мову, читати Коран, а також проводити весільні церемонії за всіма канонами мусульманських традицій [1, с. 23].

Література:

1. Захеди Ш. Канонические истоки мечетей как специфических сооружений // Сучасні проблеми архітектури та містобудування. 2014. Вип. 35. С. 21–25.
2. Жовква О. І. Змістоформи мечеті та закономірності формування на сучасному етапі розвитку сакральної архітектури. // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Архітектура». 2015. № 816. С. 22–27.
3. Куцевич В. В. Архітектура мусульманських мечетей в Україні // Сучасні проблеми архітектури та містобудування. 2022. Вип. 62. С. 264–277.